

ROVANIEMEN HOVIOIKEUS

Valtakatu 10-12, 96200 ROVANIEMI

Puh. 029 56 41800, Fax 029 56 41850

rovaniemi.ho@oikeus.fi

12.2.2016

15/2016

Oikeusministeriö
oikeusministerio@om.fi

Viite: Lausuntopyyntöne 26.1.2016

Asia: Rovaniemen hovioikeuden lausunto lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lainsäädännön uudistamista koskevasta lainvalmisteluosaston muistiossa 25.1.2016.

Oikeusministeriö on pyytänyt kannanottoja siihen, onko muistiossa selostettuihin muutostoimenpiteisiin syytä ryhtyä ja tarvitaanko muutosten tekemiseen lainsäädäntötoimia ja mitä muita lainsäädäntömuutoksia mahdollisesti pidetään tarpeellisina.

Hovioikeus yleisesti toteaa, että lapsiasioita koskevien oikeudenkäyntien kestoja pitäisi saada huomattavasti lyhyemmiksi. Lisäksi tulisi kehittää keinoja, joilla pystyttäisiin tehokkaasti estämään prosessien venyminen ja erityisesti prosessien toistuminen tilanteissa, joissa on havaittavissa vieraannuttamispyrkimyksiä toisen osapuolen taholta.

Hovioikeus myös toteaa, että lausuntopyynnössä asetettu määräaika lausunnon antamiselle on erittäin lyhyt. Tämä huomioon ottaen kovin seikkaperäistä lausuntoa ei ole mahdollista antaa eikä lausua mahdollisista muista tarpeellisista lainsäädäntömuutoksista.

2. Lapsen tapaamisoikeus

Hovioikeus on yhtä mieltä siitä, että kohdassa 2.1 tarkoitettuihin vuoroasumisjärjestelyihin liittyvät seikat ovat selvittämisen arvoisia. Kuten muistiossa on todettu, vuoroasuminen on selvästi kasvussa ja edellyttää sitä, että vanhemmat ovat yksimielisiä lapsen asuinpaikasta ja ylipäättään kykeneviä yhteistoimintaan. Hovioikeus ei kuitenkaan pidä kannatettavana muistiossa ehdotettua lainsäädännön muutostarpeen selvittämistä siltä osin, että lapsella voisi olla kaksi eri osoitetta. Niissä tilanteissa, joissa vanhemmilla on hyvät välit ja he ovat kyenneet olemaan yksimielisiä vuoroasumisjärjestelystä, eikä se ole ollut lapsen edun vastaista, vuoroasuminen on kyetty hoitamaan hyvin nykyisellä järjestelmällä. Näin vältetään myös suurilta lainsäädäntömuutoksilta. Hovioikeus kuitenkin kannattaa sitä, että lainsäädäntöön kirjattaisiin pääperiaatteet siitä, milloin vuoroasuminen voi lapsen etu huomioon ottaen tulla kysymykseen.

Siltä osin kuin muistion kohdassa 2.2 on harkittu tuettuja ja valvottuja tapaamisia koskevien säännösten tarpeellisuutta, hovioikeus toteaa, että oikeuskäytännössä on näiden osalta ollut kirjavuutta. Lisäksi on havaittu vaikeuksia eri viranomaisten ja yksiköitten kanssa muun muassa siinä, miten

ja missä tuetut ja valvotut tapaamiset toteutetaan ja kuka niitä valvoo. Hovioikeus pitää kannatettavana sitä, että tuettuja ja valvottuja tapaamisia koskevat säännökset kirjataan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaan lakiin.

Muistion kohdassa 2.3 on pohdittu sitä, olisiko tarpeen harkita lainsäädännön tarkistamista siten, että tapaamisoikeus voitaisiin vahvistaa myös lapsen ja muun läheisen henkilön kuin vanhemman välille. Hovioikeus katsoo, että tapaamisoikeuden vahvistaminen edellä kuvatulla tavalla voisi sinänsä olla tarpeen joissakin äärimmäisissä tilanteissa, kuten silloin, jos lapsen molemmat vanhemmat menehtyvät ja katsotaan, että isovanhemmat ovat liian iäkkäitä sijaisvanhemmiksi. Tällöin voisi olla perusteltua, että lapsen ja isovanhempien välille voitaisiin vahvistaa tapaamisoikeus. Jos tapaamisoikeuden laajentamista mietitään laajemmalti, on otettava huomioon, ettei lapsen elämää voi täyttää lukuisilla tapaamisaikatauluilla, mikä voisi olla mahdollista nykyisissä uusperheissä. Hovioikeus lisäksi toteaa, että ongelmaksi tapaamisoikeuden vahvistamisessa lapsen ja muun läheisen henkilön kuin vanhemman välille voi muodostua lasta koskevien oikeudenkäyntien ja riitaisuuksien lisääntyminen entisestään, mikä ei ole lapsen kannalta suotavaa.

Kohdan 2.4 a) vieraannuttamista ja muita tapaamisen toteutumiseen liittyviä vaikeuksia koskevien selvittelyehdotusten osalta hovioikeus toteaa seuraavaa. Tärkeintä olisi löytää menetelmiä ja välineitä, joiden avulla vieraannuttamista koskevat tilanteet kyettäisiin tunnistamaan ja vieraannuttamiseen voitaisiin puuttua mahdollisimman nopeasti ja varhaisessa vaiheessa. Tämä edellyttäisi myös sitä, että tuomioistuimet saisivat riittävät keinot puuttua tällaisiin tilanteisiin. Kun vieraannuttamispyrkimykset ovat ehtineet jatkua ja onnistuneetkin vuoden tai kaksi, on tapaamisia enää vaikea saada käytännössä toteutumaan. Vieraannuttava vanhempi kykenee varsin pitkälle estämään tapaamiset, viranomaistoimet ovat näissä tilanteissa varsin tehotomia. Siltä osin kuin muistiossa on harkittu vieraannuttamista koskevien säännösten lisäämistä lakiin, hovioikeus toteaa, että vieraannuttamisen kieltämistä koskeva ajatus sinänsä on jo voimassa olevassa laissa. Erillisten säännösten lisääminen tai lainsäädännön täsmentäminen tältä osin lienee kuitenkin tarpeen. Ehkäpä voitaisiin harkita, että näissä tilanteissa säänneltäisiin varsin varhaisessa vaiheessa tapahtuvasta huollon siirtämisestä toiselle vanhemmalle.

Muistion kohdassa 2.4 b) on harkittu sitä, että lapsenhuoltolakiin lisättäisiin velvollisuus, jonka mukaan lapsen asuinpaikan muuttamista harkitsevan vanhemman olisi ilmoitettava tästä etukäteen kirjallisesti lapsen toiselle vanhemmalle, ja mikäli sopimusta ei syntyisi, toisella vanhemmalla olisi tällöin mahdollisuus saattaa asia tuomioistuimen ratkaistavaksi. Hovioikeus katsoo, että tällaisen velvollisuuden lisääminen voi käytännön arjessa monestakin syystä muotoutua hankalaksi toteuttaa ja sääntely todennäköisesti lisäisi entisestään lasta koskevia oikeudenkäyntejä. Näistä syistä se ei ole kannatettavaa.

Lasta koskevissa oikeudenkäynneissä on usein riitaa lapsen tapaamisesta aiheutuvien kustannusten jakautumisesta. Hovioikeus pitää tarpeellisena ja kannatettavana kohdassa 2.5 esitettyä, että lakiin lisättäisiin säännökset tapaamisesta aiheutuvien kustannusten jakautumisesta vanhempien välillä ja tätä koskevan tuomioistuimen määräyksen täytäntöönpanokelpoisuudesta.

3. Oikeudenkäyntimenettely

Muistiossa on kohdassa 3.1 katsottu, etteivät lapsiasioiden oikeudenkäyntimenettelyt aina täytä niiden käsittelyltä edellytettäviä kiireellisyysvaatimuksia. Tältä osin on harkittu tarpeelliseksi selvittää sitä, voitaisiinko oikeudenkäyntimenettelyä nopeuttaa sillä, että lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian ensimmäiselle istutokäsittelylle säädettäisiin määräaika. Hovioikeuden näkemyksen mukaan lapsiasioita koskevat oikeudenkäynnit sujuvat tuomioistuimissa kohtuullisen nopeasti eikä havaittavissa ole ollut sellaista, että näiden asioiden käsittelyt viivästyisivät tuomioistuinta johtuvista syistä. Tähän nähden istutokäsittelylle asetettavan määräajan asettaminen ei ole tarpeen. Se, mikä viivästyttää merkittävässä määrin oikeudenkäyntejä, on sosiaaliviranomaisten laatimien olosuhdeselvitysten varsin olennainen viipyminen. Tuomioistuimilla ei ole varsinaisesti mitään keinoja painostaa selvitysten laatimista nopeammalla aikataululla. Näistä syistä hovioikeus ehdottomasti kannattaa kohdan 3.2 a) ehdotusta siitä, että olosuhdeselvityksen laatimiselle asetetaan tiukka määräaika. Hovioikeus pitää kannatettavana myös sen arvioimista, voitaisiinko sosiaaliviranomaisen selvitykset antaa yksityisten palveluntuottajien tehtäväksi sekä siihen liittyvän lainsäädäntötarpeen arvioimista.

Muistion kohdassa 3.3 on pohdittu lapsen kuulemista koskevien lapsenhuoltolain säännösten tarkistamista. Hovioikeus katsoo, ettei lapsen henkilökohtaista kuulemista oikeudenkäynneissä ole tarpeen lisätä siitä, minkä laki jo tällä hetkellä mahdollistaa. Lapsiasioihin liittyy paljon lojaalisuus-kysymyksiä ja lapsen henkilökohtaisesta kuulemisesta voi olla hänelle haittaa. Sen sijaan hovioikeus kannattaa selkeästi sitä, että lapsi voisi osallistua oikeudenkäyntiin entistä vahvemmin niin, että hänelle määrättäisiin oikeudenkäyntiä varten edunvalvoja tai muu edustaja. Näin voitaisiin turvata se, että lapsen etu, joka vanhemmilta prosessin aikana voi kadota, olisi edustettuna oikeudenkäynnissä. Erityisesti edunvalvojaa tarvittaisiin vieraannuttamistapauksissa.

Muistiossa on aivan aiheellisesti nostettu esille tilanteet, joissa vanhempi saattaa huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan asian yhä uudelleen oikeuteen, vaikka olosuhteet eivät olisi muuttuneet. Tältä osin kohdassa 3.4 on todettu olevan syytä pohtia, millä tavoin toistuvia huoltoriitoja voitaisiin ehkäistä. Samassa yhteydessä voitaisiin arvioida, olisiko kynnystä lapsen huoltoriidan uusintakäsittelyyn tarpeen korottaa tai voitaisiinko asiaan puuttua esimerkiksi oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuutta koskevia säännöksiä selkeyttämällä. Hovioikeus toteaa, että toistuvia huoltoriitoja varten tulisi kynnystä uusintakäsittelyyn selkeyttää ja korottaa. Toistuviin oikeudenkäynteihin pitää puuttua eri keinoin ja yksi keino voisi olla edellä kohdassa 3.3 todettu edunvalvojan määrääminen lapselle valvomaan lapsen etua ja käyttämään lapsen puhevaltaa oikeudenkäynneissä. Myös lainsäädäntöä voisi mahdollisesti muuttaa niin, että julkista oikeusapua rajoitettaisiin toistuvissa oikeudenkäynneissä. Lisäksi oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuutta tällaisissa tilanteissa tulisi terävöittää.

Muistion kohdassa 3.5 on nostettu esille tilanne, jossa samaa lasta koskeva huolto ja huostaanottoa koskeva asia on yhtä aikaa käsiteltävänä yleisessä tuomioistuimessa ja toisaalta hallintotuomioistuimessa. Tältä osin on pohdittu, voitaisiinko tuomioistuinten välistä tiedonvaihtoa ja menettelyjen yhteensovittamista parantaa. Hovioikeus toteaa, että on sinänsä kansantaloudellisesti ja lapsen edun kannalta haitallista, että lapsen asioita käsitellään

yhtä aikaa sekä yleisten että hallintotuomioistuinten linjalla. Yhteensovittamisen selvittäminen lienee aiheellista.

4. Lapsen huolto

Muistion kohdassa 4.1 on todettu, ettei laissa ole nimenomaista säännöstä siitä, miten isyyden kumoaminen vaikuttaa lapsen huoltoon. Tilannetta on arvioitu eri tavoin siitä riippuen, onko miehen asema huoltajana perustunut suoraan lakiin, tuomioistuimen päätökseen vai sosiaaliviranomaisen vahvistamaan sopimukseen. Hovioikeus kannattaa sitä, että lakiin otettaisiin asian selkeyttämiseksi nimenomainen säännös siitä, miten isyyden kumoaminen kaikissa tilanteissa vaikuttaa miehen asemaan huoltajana.

Hovioikeus kannattaa muistion kohdassa 4.2 kuvattua sosiaalilautakunnissa vahvistettavien sopimusten alan laajentamista riidattomiin tilanteisiin.

Hovioikeus katsoo, ettei muistion kohdassa 4.3 tarkoitettu terminologian täsmentäminen yksittäisenä asiana vaikuta kovin tärkeältä, mutta muun uudistamisen yhteydessä lienee aiheellista.

Hovioikeus ei kannata muistion kohdassa 4.4 esitettyä ehdotusta lasta koskevan sopimuksen laatimisesta eron varalta. Lasta koskevissa asioissa olennaista on lapsen etu erohetkellä, ei se, mitä vanhemmat ovat lapsen asioista aikanaan sopineet. Myös olosuhteet ovat voineet muuttua merkittävästi sopimuksen tekohetken ja erohetken välisenä aikana. Mitä tulee muistiassa selostettuun vanhemmuussuunnitelmaan, hovioikeus katsoo, ettei tällaista työvälinettä tulisi ottaa käyttöön ainakaan pakollisena. Toinen kysymys on se, tarvitseeko tällaisesta säätää lain tasolla, vai olisiko kysymys ennemminkin lähinnä sosiaalitoimiston työvälineestä.

Hovioikeus on kohdan 4.5 osalta samaa mieltä siitä, että lapsiasioissa vanhempien kommunikaatiovaikeudet ja riitatilanteet vaikeuttavat perheen arkea. Vaikka on selvää, että vanhempien kesken toimiva vuorovaikutus edistää lapsen asioista päättämistä ja lapsen edun toteutumista, ehdotettu pakollinen eroneuvottelu voi kuitenkin lapsiasioden luonne huomioon ottaen osoittautua konfliktitilanteessa vaikeaksi toteuttaa. Vanhempien pakottaminen neuvottelemaan ei tällöin välttämättä poista riitaisuuksia tai estä myöhempiä oikeudenkäyntejä. Muutoin sovittelun ja muun varhaisen tuen kehittäminen lapsiasioissa on luonnollisesti kannatettavaa.

Hovioikeuden presidentti

Marianne Wagner-Prenner

Lausunnon ovat valmistelleet:

Hovioikeudenneuvos

Kaarina Ollikainen

Viskaali

Salla Erola